

Vita vitae meae.

Zgodovinska podoba. Spisal dr. Ivan Tavčar.

I.

Hladnega in meglenega jesenskega jutra v letu 1587. je zapuščal bliščeč sprevod loško mesto, tedaj posestvo bavarskih brižinskih škofov, ter je med pokanjem grajskih topov in med donenjem zvonov krenil po dolini ob Poljanščici. Nad smrekovimi gozdovi po gorskih bregovih so visele meglene proge in nebo samo je bilo prepreženo s sivimi oblaki. Hladen piš je vlekel od severa ter podil megle proti jugu. Prejšnji dan je bil dež razmočil zemljo in črne luže so se prikazovale sredi pota na vsak korak, da je ploskalo in škropilo na vse strani, ko so konji stopali po njih. Samotna je bila dolina in samo vrane, pasočé se po tratinah, vzdigovale so se ter grdo kričale, kakor bi se čudile, da je zašlo v to samoto tako gosposko krdelo. Tu in tam je prilezla iz goščave samotarska rodbina ter klečeč čakala ob stezi, da bi došel sprevod. In s sabo so privlekli svoje bolnike, ki so ležali tik pota v mokri travi, ter željno pričakovali blagoslova najvišjega svojega pastirja, od katerega so upali duševnega in tudi telesnega zdravja. V resnici je potoval tisti dan ljubljanski škof Joannes Tavčar po dolini v Idrijo ter hotel tudi v Poljanah verno čedo v veri potrditi. Škof je bil tedaj že vladni namestnik v Gradci in obdajal ga je torej ne samo blesk cerkveni, temveč tudi posvetni.

V njegovem spremstvu se je kazalo mnogo več orožja, nego molitvenega orodja, kar so zahtevali tedanji časi, ki so bili burni in surovi. Ni torej čuda, če je škof Joannes popotoval v orožji, kakor zapovednik, komur se pokoré vojne čete.

Na čelu škofovega spremstva je stopalo krdelo pešcev, ki so nosili na ramah ali dolge helebarde, ali pa neokretne muškete. Imeli so nalog, da so čistili tir, metali veje s pota ter odpravljali vsakovrstne druge zadržke. Za njimi je jezdarilo kakih dvajset loških jezdecev, ki so imeli rokave v goste in napete gube nabrane, na nogah pa visoko čez kolena sezajoča obuvala z velikanskimi ostrogami. V

rokah so tiščali dolge, gole meče ter temno gledali izpod železnih čelad. Jeden izmed njih je nosil prapor, v svojem polji kažoč grb brižinškega gospoda in škofa. Takoj za temi je jezdaril škof sam z ožjim svojim spremstvom. Bilo je vmes nekaj katoliški veri zvestih plemenitašev, oblečenih v železje, in z vihrajočimi peresi ob čeladah. Tudi nekaj kanonikov je jezdarilo v tej družbi, med njimi stolni prošt ljubljanski, Casparus Freidenschuss, ki je bil tedaj najbolj vročekrvni nasprotnik nemškemu luteranstvu. Potem je prišel zopet oddelek pešcev, ki so bili zadnji v oboroženem sprevodu. Za njimi so se gnetli pisači, kuharji in pred vsem lovski hlapci, katerih jeden je sopel za čedo psov, ki se je pehala pred njim. Drugi so nosili sokole, rogove, loke in pušice. Pravilo se je, da se hoče napraviti lov v pogorji, škofu na čast. Zopet drugi so nosili v vrečah in pletenicah stvari, o katerih se je vedelo, da bi se za škofovo mizo v dolini dobiti ne mogle. Vsa ta družba se je pomikala molčeč dalje, ker so bili vsi pogledi v škofa obrnjeni, ki se je vestno razgovarjal z loškim oskrbnikom Janezom Krištofom iz Hohenburga, stolnim šolárjem in svétnikom brižinskim. Letá je hodil peš in razoglav ter vodil škofu konja za uzdo. Njegovo vedenje je po vsem kazalo, kako visoko se čuti počeščenega, da sme svojeróčno voditi konja, na katerem je sedel visoki cerkveni knez.

„Vaša milost,“ izpregovoril je ponižno, „pripravite se na slabo pot, in jako se bojim, da Vas bode vsaka kost v telesu bolela, kadar smo dospeli do Visokega.“

Visoko je mal dvorec, blizu Poljan ležeč. Tu je obstajalo škofovsko-loško plemstvo, kadar je prihajalo na lov v pogorje.

„Prijetelj!“ odgovoril je škof dobrovoljno — govorila sta latinski —, „sedite na konja! Čemu gazite blato? Ali menite, da bi mi srce vzkipeló, če mi vodi konja najmanjši Vaših hlapcev?“

„Vaša milost!“ vzkliknil je oni, „ali menite, da imam tako malo pobožnosti, da bi umazanemu hlapcu prepuščal častni ta posel? Vaša milost! jaz sem na svojem mestu!“

Ker ni škof ničesar odgovoril, molčal je tudi Hohenburg. Še le po dolgem molku je vprašal škof: „In kako je zašla kriva vera v te kraje, tako odstranjene od mestnih vplivov?“

„Krivi preroki,“ odgovoril je stolni šolaster goreče, „krivi preroki so zatrosili strupena zrna tudi v to dolino, in še celo v Poljanah jih imam nekaj sumnjivih ptičev, ki so v črnih nočeh frfota-

vali čez gore na Sorško polje in do tiste kričeče vrane, do bogokletneža Kupljenika, kateremu slava Primoža Trubarja spati ni dala. Kaj hočemo! Jaz sem nedolžen in tudi nimam še tiste oblasti, da bi s koreninami vred iztrebil pekla rastline!“

„Ali se z dobro besedo ničesar opraviti ne da?“

„Z dobro besedo, škofovska Vaša milost! S kolom po glavi ali pa s helebaro v rebra, to je najboljša beseda za te satanove naslednike!“

„In kako ste do zdaj postopali?“ vprašal je škof rahlo.

„Storil sem toliko, kakor nič! Premilostivi moj gospod in škof brižinski je predober in zvezane so mi roke, da niti najmanjšega ne dosežem. Jedenkrat se mi je povedalo, da so bili štirje Poljanci pri Kupljeniku. Poslal sem oboroženo stražo v vas in polovili in povezali so hudobneže. V verige so jih dejali ter bosonoge postavili v potok sredi vasi. In moji hlapci so jih gladili s šibami. K sreči je bila zima, da jih je malo zeblo, in da se jim je kri malo ohladila. No, pa so konečno otrpneni popadali v vodo, moral sem jih zopet pustiti, in še danes imam prepričanje, da so jih drugi vaščani milovali, da z neznatno to kaznijo ničesar nisem dosegel. Ker to ljudstvo, Vaša knežja milost, mlačno je kakor gorka voda in Kristusa vam zataji za merico ovsa! V slabih časih živimo!“

„Da, v slabih časih,“ vmešal se je v govor prošt Kašpar, „in sveta cerkev zahteva, da postopajo njeni služabniki kakor goreči meči!“

Škof Joannes je čutil očitanje; ničesar ni odgovoril, in nekaj časa se je zamislil tija pred se. Imel je obilo dobre volje, a blago in rahlo srcé in morda se mu ni brez opravičenja očitalo, da je bil premehak nasproti novim krivovercem. Hohenburg je opazil takoj, da se je zavila govorica na nevarne steze in da se hoče škofa polastiti slaba volja.

„Vaša milost,“ vprašal je ponižno, „kako napreduje naš Cosemus? Ali ste zadovoljni ž njim?“

Takoj se je razjasnilo lice prelatu. Obrnil je obraz po družbi za sabo in njegovo oko je obstalo nad mladim človekom, ki je opravljen v črni žamet jezdaril v družbi dveh kanonikov. Nežni njegov obraz je bil kakor cvet vzpomladanski.

„Naš Carolus nam napravlja samo veselje,“ odgovoril je škof radostno, „in Vaše priporočilo, revende, postalo je seme, iz katerega bode vzrastlo mogočno drevo. Naš Carolus bode nekdanj trden

steber sveti cerkvi v teh pokrajinah. Ko sem ga na Vaše priporočilo vzel med svoje gojence, pač nisem mislil, da mi bode gospod Bog v njem dodelil toliko tolažbe, in toliko upov, za kar mu dajem tisočerno hvalo! In glejte, očita se mi celo, da sem mu odprl preveč svoje ljubezni, ali moj Bog, ta mladeneč me z vsem svojim življenjem spominja na nebeškega angelja! Ali, če se ne motim, doma je tukaj nekje v dolinah in zdaj se čudim sam sebi, da celo ne vem, kaj so njegovi roditelji. Kdor je pastir svete cerkve, ima toliko skrbij, da na marsikaj pozabi!“

„Sin je plemenitaša,“ odgovoril je Hohenburg. „Njegovi predniki so posedovali tu v gorah prost dvorec, ki je pa zdaj že davno zapravljen in zajeden. Erazem Cosemus je zašel v letih svoje mladosti med armado Caroli V. Potepal se je po svetu okrog in živel plemenito toliko časa, dokler je bilo mogoče. Pri Mühlbergu so ga posekali luteranski jezdec na tla in ko je ozdravel, ostala mu je trda desna roka, da ni mogla več meča sukati. Nekdaj je prilezel domov v ponošeni, španski opravi. Od očetne dedščine je dobil leseno kočo in nekaj pedi svobodne zemlje. Slekel je špansko obleko, odložil žamet in široke rokave ter zlezal v kmetsko opravo. Delal in kopal je, ker je moral živeti. Naposled se je oženil nespametnež s kmetico, ki mu je rodila legijo otrok. Iz usmiljenja smo mu dali opravila cerkovnikova in preselil se je v cerkovnikovo kočo tik cerkve. Postaral se je ter izgubil lasé z glave. A svojega plemenitaškega ponosa ni izgubil nikdar! Kadar pride velik praznik; izvleče še zdaj iz zaboja špansko svojo opravo. A postala je lisasta, deloma mu je silno prekratka, deloma pa preširoka, in na premnogih mestih z belo nitjo zakrpana. Kadar lazi v tej obleki okrog, usmiljenja je vredna prikazen. In tudi jaz sem se ga usmilil ter Vam, knežja milost, priporočil njegovega otroka, ki ga bode vzredili v slavo božjo!“

Ko mu škof ni ničesar odgovoril, molčal je tudi Hohenburg nekaj časa, potem pa vzdihujé zopet pričel: „Ali še nekaj je tu, Vaša milost, kar mi kri stiska iz srca. Bil je tu starejši brat, in spravil sem ga na Nemško. Pred kratkim pa sem dobil poročilo, da je zatajil sveto vero, in da jo je potegnil med učence tistega krivega preroka, Primus Truberus imenovanega, ki je ravnokar stopil pred božjo sodbo, kjer bode izročen peklenskemu ognju za vse gorjé, katero je privabil na sveto cerkev v teh deželah!“

„Moj Bog!“ zastokal je prelat, „ali je mogoče kaj tacega!“

„In kar je najhuje, Vaša milost, priklatil se je zdaj ta Jurij Cosemus v to pogorje in sporočilo se mi je, da je hotel pridigovati še celó v poljanski cerkvi!“

„A naš Carolus o tem ničesar ne ve. In dejalo mi je nekaj v duši: ne jemlji ga s sabo! Bolje bi bilo, da ga nisem jemal s sabo. Kamo že sega satan s svojim kraljevstvom! Kaj naj počnemo! Boga in apostolski stol prosim noč in dan pomoči, da bi se mi z božjo pomočjo in pomočjo apostolsko dalo pod varstvom svete device Marije sredstvo na roko, s katerim bi iztrebil to luteransko zló, toliko let že obstoječe!“

In škof Joannes je sklenil roke ter pričel moliti. V tistem hipu so dospeli do mesta, kjer se tik vasi Brodov suče ravno pod potjo globoko, zeleno verje. Ondu prirodu spustila se je tedaj iz gostega bičja povodna ptica ter šinila visoko v zrak, moleč dolge svoje noge od sebe. Takoj je nastal hrup med sokoličarji. In jeden izmed njih je snel svojemu sokoliču pokrivalce z glave, z bistrimi očmi se je ozrl krilati lovec srpo na okrog, potem pa se vzdignil kakor blisk ter se podil za plenom pod sivo nebo. Vsa vrsta se je ustavila in z radovednimi pogledi opazovala boj visoko pod oblaki. Škof sam se je razvnel in vitez Hohenburg je porabil priložnost, da je visokemu gospodu hvalo pel o bistrournih svojih sokolih. Še je bilo vse zamakneno v zrak in nikdo ni opazil, kako se je nad potjo izmed vejja prikazala črna postava v opravi tedanjih luteranskih predikantov. Mož je imel kakih trideset let, ali na blestem obrazu mu je plamtel ogenj tistega fanatizma, ki ga je vzbujal Luter pri pobeglih minihih in oženjenih duhovnikih. Postavil se je na griček ter s sovražnimi pogledi premeril družbo pod sabo. Niti jeden trenutek ga ni preobdal strah in takoj je bil pripravljen, izliti na pričujoče nekoliko tistega historičnega žolča, ki so ga odpadli minih, po ženskah hlapeči, od nekdanj v obilni meri posedovali. In v resnici je pričel.

„Grešniki iz Gomore in Sodome,“ zakričal je, „otroci satanovi in pekla sadovi! Garjeve ovce, ki ste se v tihi noči priplazile v vrt Gospodov ter ga okužile, da zdaj smrdi kakor gnojnica pod pekočim solncem. Ali dan sodbe se bliža in tudi tebe — s tem se je obrnil do škofa — tudi tebe, rimsko-katoliške nečistnice nečistega hlapca, zadela bo šiba božja, da postaneš v stud samemu peklenškemu očetu. Plameni čistega evangelija vas bodo požgali, kakor je požgal

Simson filistejska polja. Čemu lazite todi in čemu prihajate tu sem v mehkih oblačilih, kakor ženska, ki prodaje svoje telo. Ali zapisano je: udaril bom pastirja in razkropile se bodo ovce. Že je dvignena roka božja in udarila bo vas, kakor je udarila nekdam Kore pregrešno druhal!

Pri tem je sveti mož pritiskal črno knjigo na svoje prsi ter kričal, kakor bi hotel odgnati armado peklenskih duhov. Janez s Hohenburga se je penil od jeze. S strastno naglico je spravil škofa z mesta ter pustil samo štiri pešce za sabo z ukazom, da naj ulové predikanta. Le-ta pa je na svojem gričku od ponosa se iztegoval ter vpil: „Poglejte jih, kako beže ti Amalekiti pred božjim služabnikom! Hozana Bogu, ki povelečuje svoje otroke!“

Na stezi pod njim pa so ugibali vojaki, kako bi ga dobili v pest.

„Pustite ga meni!“ dejal je jeden, ki je bil slep na levo oko, „premotim ga tako, da bođe gluh in slep!“

„Ti prerok na skali,“ obrnil se je do predikanta, „tebe dobro poznam. Ti in pa tisti Primus Truberus, ki je ušel ljubljanskemu škofu in se zdaj že v peklu peče, sta dva cvinglijanska praseta, za Luciferja neprebavljiva.“

Oni na robu je utihnil, potem pa s silnim srdom vprašal: „Kdo govori tu o cvinglijanih? Kdo se predrzne kleti na velikega svetnika Primoža Trubarja? Ti, hlapče, glodaš služabnike božje ter mečeš oznanovalce čistega evangelija v jedno korito s temi svinjami, temi cvinglijani! Bodi proklet zavoljo besed, ki so se rodile iz okuženih tvojih ust!“

Silno se je raztogotil ter strastno skušal dokazovati, kaka huda krivica se godi Primožu Trubarju in njemu, Juriju Kosmu, če se jima očita cvinglijanstvo. Konečno je prišel tako v ogenj, da ni opazil, kako sta mu prilezla hlapca za hrbet. Pograbila sta ga ter pritirala na pot. Vedno je še kričal ter zabavljajal na rimskega Antikrista in njegove sinove.

„Kaj počnemo ž njim?“ vprašalo se je. „Ali ga hočemo s sabo gnati?“ odgovoril je jednooki. „Danes zvečer bo na Visokem nekaj pijače in jaz zasé vem, da se bom upijanil. Ali naj pri tem vso noč pazimo na tega luterskega volka?“ Pri zadnjih besedah je sunil predikanta z držajem svoje helebarde v trebuh, da je ječé odskočil.

„Gospod bođe povelečal svoje mučenike!“ in goreče je pritiskal sveto biblijo na usta.

„Jaz nekaj vem,“ vmešal se je tretji, „čemu bi vlačili to mrhovino s sabo! Tu doli je voda globoka. Treščimo ga vanjo, potem napravimo iz luterana anabaptista in Lucifer bo imel dvojno veselje o njem!“

„Vrzimo ga v vodo!“ tulili so vsi. Takoj so pograbili nesrečnega pridigarja ter ga vlekli s pota na rob k vodi. Ravno pod njimi se je sukala velikansk vrtinec po tolmunu in umazane pene so se topile ob skalah pri strani. Nekaj rib je plavalo pri vršini, ali takoj so švignile v globino, čutivši krik nad sabo.

„Hladna bo postelja!“ smijal se je jednooki ter z močno roko sunil jetnika z roba. Malo se je opotekal, potem pa z viškom telebnil v vodo, da se je peneče odprla ter ga pogoltnila. Vojaki so grohotaje odšli in niti radovedni niso bili, kaj se bode zgodilo ž njim. Prikazal se je na vršini. Dolga obleka se mu je prijemala udov. Ali vendar je plaval ter z veliko težavo priplul do proda na oni strani. Premočen je prilezel na suho. Ali kipeče je vzkliknil:

„Gospod svojih vernih služabnikov ne pokončuje s svojimi valovi, kakor je pokončal nekdanj egiptčanske vojske! Ali vas bo pokončal!“

In s pestjo je grozil hlapcem, ki so odhajali po poti. Potem pa je obrnil prestrašene poglede po vodi.

„Sveta biblija!“ vzkliknil je bolešno. In v resnici črna njegova knjiga se je sukala ondu sredi vrtinca. Nekaj radovednih rib je prihitelo k njej, ter pluskaje sililo z drobnimi glavicami med svete liste, v vodi razprostrte. Niti jednega trenutka ni premišljeval fantast. In kakor je bil v obleki, spehan in premočen, planil je nazaj v skaljene valove, da bi zopet dobil svoj zaklad. In z vodo se je boril in pojemale so mu moči, ali vendar je srečno privlekel knjigo na suho.

„Vita vitae meae!“ in pritiskal jo je na usta. Zapustila ga je zavest, da je padel po zemlji. Knjiga pa mu je počivala na srci, knjiga, ki je tedaj pretila prestrojiti nas Slovence v luterane.

(Konec prihodnjič.)

Vita vitae meae.

Zgodovinska podoba. Spisal dr. Ivan Tavčar.

II.

Tisti dan je Visoški dvorec gledal toliko število oboroženih in in neoboroženih gostov, kolikor še nikdar prej ne. Škof z ožjim svojim spremstvom je zasedel vse prostore v malem posestvu; vojaščina pa si je napravila taborišče na travniku tik vode, kamor so nametali slame za ponočna ležišča. Oskrbnik Hohenburg je dal pobiti vola in vojaščina je zanetila velikanske ognje ter med kričanjem in veselim šumenjem na drogih pekla krvave četrti, da se je okraj takoj napolnil z duhom pečenke. Tolpa poljanskih otročajev je opazovala iz dalje nenavadni ta prizor ter z lačnimi pogledi stregla po mesu, ki je prijetno vreščalo nad plamenom. Tudi družega gledajočega občinstva se je nabralo po travniku in tu in tam se je vsilil vaščanček med vojake, meneč, da bo zanj kaj odpadlo, bodi si že kos mesa, ali pa kozarec vina, ki je neprenehoma teklo iz velicega soda. Ali vojak ni bil mehkega srca v časih tedanjih, in z grdo besedo so odpravljali vsiljence ter jih s suvanjem in pehanjem tirali iz taborišča, „da bi ne ukradli kaj ter z očmi ne požirali poštenim vojakom blagoslovljenih prigrizkov.“ Gledalci so se torej kmalu pogubili in tudi otročaji so zapustili mesto brezvspešnih upov in nad izgubljenih.

V poslopji samem je vladalo najživahnejše gibanje. Po kuhinji, ki je bila za malo poslopje neprimerno velika, trudili in potili so se kuharji vsake vrste ter po besedah viteza Hohenburga imeli napraviti tako kosilo, da se zastopniku brižinškega škofa ne bode treba sramovati, kadar se usede za njegovo mizo knez in škof ljubljanski. In ni se sramoval potem. Veliko gostovanje se je vleklo skoro do večera, ker tudi tedaj se je ljubilo bogato kosilo, kakor je še danes ljubimo vsi, ki so nam dana umrjoča ali pohlepna telesa.

Bilo je že pozno zvečer, ko je potihnil hrup ter se gosposka in vojaška družba ulegla k počitku. Luna se je prikazala ravno izza gorovja, ko je osoba, zapustivša dvorec, izmed drevja stopila na plan

ter se ozrla pazljivo na vse strani. Pri vodi je plapolalo še nekaj plamena, in v luninem svitu se je videlo, kako se je vzdigoval tenak dim v nočni zrak. Pijani vojaki so se bili zarili že v slamo, a samo pri praporji, ki je vihral sredi taborišča, slonil je stražnik ob helebardi ter upiral poglede proti luni, katera je, ne meneč se za reformacijo in luterane, mirno plula po jasnem nebu. A tudi Visoko ni bilo brez straže! Tam, kjer je stala omenjena naša osoba, opazila sta se dva ogla štirjaškega dvora; ali pri vsakem tem oglu je stražil jezdec, sedeč na konji, ter imel pred sabo počez na sedlu goli meč. In kadar je premaknil konj kopito, lovili so se lunini žarki jezdecu po čeladi in po brušenem meči.

Naš ponočni znanec je obstal na obsejanem planu ter se pazno oziral okrog sebe. Upal je, da se bode pritihotapil do mostiča, ali v tem se je varal. Bližnji jezdec je pognal svojega konja ter bil takoj pri njem.

„Kamo hočete prijatelj!“ vprašal je temno. Spoznavši pa osobo, stoječo pred sabo, izpregovoril je mehkeje ter si z levo roko pomel oči: „Zdi se mi, da ste iz Poljan?“

„Sem!“ odgovoril je le-ta.

„In morda že celo duhoven?“

„Ne še!“

„Ne še! In mene ne poznaš, Kosmov Korle!“ Kakor hitro je čul, da rojak še ni prejel mašnikovega posvečenja, tikal ga je pri tej priči, ker v Poljanih so se vikali že od nekdanj samo duhovni.

„Kdo si, da me poznaš?“ vprašal je Carolus Kosem dobrovoljno.

„Pešarjev Jaka z Gaberške Gore sem. Ko sem v Poljane k maši hodil, šel sem časih mimo Vaše hiše, pa se morda več ne spominaš. Moje matere brat je pomival škafe na gradu v Loki, pa je izprosil, da me je škof v službo vzel. S pričetka me je glava bolela, ker sem moral vedno nositi ta svetli lonec le! Pa se človek vsega privadi, če je vsak dan meso, in če zdaj pa zdaj še celo kaj vina spiije. Po zimi sem lovil pinože, po tistem mi je malo dolgčas, ker jih zdaj ne smemo. Skoro čisto sem že pozabil na Gaberško Goro! In ti?“ pristavil je lahkodušno.

„Jaz še nisem pozabil svojega doma,“ odgovoril je letá živo, „in ravno zdaj sem na poti v Poljane.“

„V Poljane! Do tija je samotno in, kar se nekaj časa sem nekak luteranski far po goščah poja, klatijo se menda njegovi prijatelji po nočnih stezah in, če te dobé in jim poveš, da še v papeža veruješ, potem ti bo premalo reber v telesu, tako te polomijo!“

„Ne bojim se! Med potjo bom molil in kaj se mi hoče zgoditi?“

„Če bi se ti vender kaj, pa zavpij!“ Tu na oglu bom stal ter ušesa napejal in če čujem krik, poženem konja čez mostiček in z mečem udarim med luterane, da bo le veselje gledati! Lahko noč!“

„Lahko noč!“

In jezdec je skokom oddirjal po mehki tratini, a na oglu pri dvoru se je zopet ustavil ter bil videti iz dalje kakor kip, izsekan iz črnega kamena.

Carolus Kosem je pričel takoj moliti. Prestopivši most, zavil jo je po temni stezi pod košate bukve in tamne smreke. Obdal ga je čut samote in skoro strah ga je bilo. Da bi si dajal pogum, molil je glasno, da se je čulo po gozdu. Bil je sicer opasan z mečem, ali njegovo orožje je bila njegova molitev, kipeča iz kipečega srca. Zavel je hladni piš ter drevesom majal visoke vrhove. In šumenje vrhov in šumenje reke vsililo se mu je takoj v dušo ter vzbudilo onda spomine na čase pretekle, spomine na solnčnato domačo dolino.

Spominal se je otročjih svojih let, spominal se pred vsem gomile, ki mu je pokrivala gorko ljubeče materino srce, spominal se tudi starega očeta in bratov in sester, ki so ga danes z neskončnim ponosom gledali v spremstvu kneza in škofa. In vse te spomine obdajal mu je venec zelenih domačih gorâ, in neznatna in med svetom nepoznana dolina zdela se mu je kakor raj, kjer bi v sreči in radosti neprestano lahko živel. V tistih časih ljubezen do domovine še ni imela toliko moči, kakor je ima zdaj v naših občutkih. In ljubezen do domovine je še spala v slovenskih srcih, kakor spi iskra v dražem kamenu, dokler se ni umetno izpilil in obrusil! Ali brusili in pilili so Nemci potem z neusmiljeno svojo roko še celi dve stoletji, da se je konečno kamen slovenskega rodoljubja vender le pričel iskriti ter žarke dajati! Ali ob času naše pripovedi so vladali verski čuti poznani svet, in tudi po Slovenskem so ti čuti užigali sovraštvo in tugo ter zatirali vse druge občutke, ker je ubogo naše ljudstvo, tlačeno in drto po nemških plemičih, za nove biblične eksperimente bilo kakor nalašč ustvarjeno.

Tudi Carolus Kosem, z vzbujenimi domovinskimi čuti, po temnem potu hodeč, ni bil si v svesti, da so mu ravno ti čuti s pogumom napojili dušo, da je brez groze stopal po samotni nočni stezi. Prenehal je moliti in duh mu je takoj prekipel pri zavesti, da so krivega preroka iz Vitenberga učenci zašli še celo v te kraje. Neznosno sovraštvo mu je napolnilo čisto dušo, in med šumenjem domačih gozdov in domače reke se je spominal človeka, ki ga je ljubil nekdanj, človeka, ki pa ga je zdaj sovražil bolj od peklenškega satana. In ta človek mu je bil rodni brat, a odpadnik sveti veri, kateri je bil Carolus Kosem vsako kapljo krvi darovati voljan. Menili so, da ne vé o odpadništvu svojega brata in prikrivali so mu resnico. Že davno pa si je bil iz skrivnostnega šepetanja svojih tovarišev sestavil grozno vest, in ta vest pezila mu je danes na temnega duha z vso svojo težo, in to ravno za tega delj, ker se je bližal kraju, kjer je nekdanj jedna mati dojila njega, ali tudi onega, ki je zdaj Boga proklinjal in vero svoje porodnice!

Stopivšemu iz gozda so se razprostirali pred njim zeleni travniki v luninem svitu in že je ugledal koče po holmu, za katerim se je kazal stolp domače cerkve. Sovraštvo ni bilo pozabljeno, a vendar je razprostrl roki ter vskliknil:

„Sveti Materi božji bodi hvala, da te še jedenkrat zrem, vas domača!“

„Kdo govori tu o sveti Materi božji?“ vprašal je oster glas in s kamena pri poti se je dvignila osoba, zahaljena v črn plašč, ki jej je sezal tako visoko, da je prikrival polovico obraza.

„Tu imamo papista, ki kos lesa za živega Boga česti in prišel nam je v roko, bratje, da mu pričujemo o resnici svetega evangelija!“ Ponosno se je zasmijal. Izza grmovja je stopilo še nekaj temnih osob ter se pridružilo onemu, ki je govoril zadnje besede. Bili so pogorski kmetje s širocimi klobuki, ali ob ramah so nosili dolge meče, katere so si brez dvojbe izposodili pri kakem luteranskem graščaku.

„Ti torej, ponočni prijatelj, še vedno čestiš Marijo, kakor to češčenje ukazuje rimski volk, ki mu vi papisti ližete dlako ter mu poljubujete kopita, dasi se valja v pregrehah in hudobijah? Ali ti naj dokažem s pomočjo svetega in čistega evangelija, da je čestiti Marijo pregrešno, Bogu neljubo ter samo po Antikristu izmišljeno?“

Pri vsaki drugi priliki prestrašil bi se bil naš znanec čudnih ponočnih gostov. Ali tu se je zaničevalo Marijino češčenje in takoj so se razvnele vse strasti po mladeniči in brez premislika je odgovoril:

„Kdo da kliče tu slavo Materi božji, vprašaj, hudobnež? Ti se hočeš bojevati z jezikom! Vedi pa, da sem jaz božji porodnici v čast pripravljen na boj z mečem — in tu je izdrl meč iz nožnic —, če je taka tvoja volja, jaz, Carolus Cosemus, ki mi bode sladko veselje kri proliti za njo, ki nam je rodila Odrešenika sveta!“

Kdor vé, kako strastno so češčenje Marijino luterani napadali, a katoličani branili, nikakor se ne bode čudil, da je mlad duhovenski gojenec takoj po meči pograbil ter poln gorečega ognja hotel bojevati se v čast sveti Devici, bodi si z besedo, bodi si z brušenim orožjem. Duhoven z mečem opasan v tedanjih dnevih ni bil redka prikazen in pripetilo se je časih, da je služabnik oltarja bolje sukal svetli meč, nego kadilnico v cerkvi.

„Spravi svoj meč, otroče!“ dejal je oni in glas se mu je čudno tresel. Ti si torej Carolus Cosemus?“

„Zdaj te poznam, kdo si!“ zakričal je Carolus, planil k njemu, potegnil mu plašč od obraza ter zrl v lice — svojemu bratu. Po glasu sem te spoznal, bogokletnež, in meni si v roko dan! Sveta Marija, hvala ti bodi za ta trenutek!“

„Kaj je zdaj? V resnici, jaz sem Georgius Cosemus!“

„Ho! ho! vskipel je mladenič, ti si bil Georgius Cosemus: Ali meniš, da te še spoznavamo za sinu umrle matere! Ti si zatajil živega Boga, in ti meniš, da mi tebe ne bomo zatajili. Srečna ti mati, da je prej umrla ter se ulegla v grob, nego je gledala tebe, ki jej zdaj gomilo skruniš ter Boga, katerega te je ona ljubiti učila, psuješ z besedami, krutejšimi od onih, s katerimi je odpadnik iz Vitenberga onečedil in oskrnil sveto cerkev! Iz zemlje jo čujem zdihovati in v spanji gledam blede njen obraz ter štejem njene solze, ki jih pre-taka za te! Nekdaj si bil Georgius Cosemus, zdaj si pa odpadnik, in Gospod Bog je milostiv s tabo, da ti ne da umreti, kakor je umiral nekdanj Juda, imenovan Iškarijot!“

(Dalje prih.)

Vita vitae meae.

Zgodovinska podoba. Spisal dr. Ivan Tavčar.

II.

(Dalje.)

In Carolus je dvignil tedaj meč, da bi prebodel brata odpadnika. Silna strast mu je preslepila dušo in kakor najbogoljubnejše delo je hotel storiti umor ter pokončati človeka, ki ga je ž njim jedna in ista mati rodila.

„Umreti moraš!“ dejal je hripavo. Še bolj ga je razkačilo, da se Jurij Kosem ni razdražil. Mirno je stal pred njim ter položivši roki čez prsi izpregovoril ironično:

„Če ti tvoja vera, Carole, zapoveduje umor, torej sekaj po meni!“

„Ali ne stoji pisano: ubijaj v svetem svojem ognji!“ odgovoril je ta srdito. Tedaj je bilo Jurija Kosma življenje v nevarnosti. Mlajši brat je zavihtel v resnici ostro orožje, in po glavi bi bil udaril predikanta, da mu ni priskočil nekdo iz spremstva na pomoč. Bil je to star mož, ki je že poprej sovražno pogledaval po razvnetem katoliku. Ko je le-ta dvignil meč, oglasil se je starec ter dejal:

„Tudi je pisano: kdor suče meč, pokončan bo ž njim!“

Izpregovorivši je zavihtel silno dolg meč ter ga hladnokrvno zasadil mladeniču v prsi pod ramo. Ranjenemu je odpadlo orožje ter zažvenketalo po tleh. Zaječal je v bolečinah, stiskal z rokami rano ter vzdihnil goreče:

„Sancta Virgo, vita vitae meae!“

Povesila se mu je glava, omahnili mu roki in zgrudil se je na zemljo. Vse to se je zvršilo v malih trenutkih. Vtis krvavega čina je pretresel z grozo ponočno družbo. Z grozo in strahom! V neskončni bolesti se je zgrudil predikant na zemljo in ljubezen do brata, omamljena do tedaj po tuji veri, vzplamtela je v trpečem srci, in zavest, da je zakrivil smrt tega brata, pregnala mu je kri z obraza. Opazil ni, kako je ostal sam na mestu, in kako so mu temni sprem-

ljevalci zapuščali kraj jeden za drugim. Prelival je solze ter klical Boga na pomoč. Potem se je ojačil, zavil otrpnelo bratovo telo tesno v plašč ter si je naložil na svojo ramo. Njemu samemu je odpadlo pri tem pokrivalo z glave, in s pleč mu je zdrknil plašč. Pustil je oboje na mestu ter šel s čudnim bremenom na pot proti rojstni vasi. Stopal je hitro, strastno, znoj mu je lil po obrazu, in težko je hropel pod strašno pezo. V luninem svitu se je vila steza pred njim kakor rumena nit, in hipoma se mu je v bolečih možjanih dozdevalo, kakor bi stal vedno na jednom in istem mestu, kakor bi se pot do vasi ne hotela krajšati. Obrnil je pogled proti hišam, mrgolele so pred njim v nočnem mraku, a konečno pričele pred njim bežati. Obrnil je pogled v stran na hribe; gorski vrhovi so se majali pred njim, a konečno se pričeli odmikati ter se odmaknili v silno daljo. Dozdevalo se mu je, da je s svojim bremenom na širni planjavi, kjer ni bilo ne drevesa, ne studenca, in neznosna žeja mu je tlela na pekočem jeziku.

Obrnil je pogled proti jasnemu nebu; zvezda je mrgolela pri zvezdi, a konečno se je pričela zvezda pri zvezdi više in više pomikati ter se izgubljavati v neskončno višino.

„Pred mano bežé!“ je zastokal. „Kakor Kajn sem umoril rodnega si brata!“

Črne lise so se mu napravljale pred očmi, plapolale mu pred pogledom ter se širile in širile in konečno prepregle vso okolico. Smrtni strah ga je pretresel.

„Bog pošilja temo na me!“ zaječal je, „kakor nekdanj nad pregrešne Egipčane!“

V resnici je bila nastala hujša, večja tema: na nebu je zavil oblak svetli mesec v svoje sivo krilo. Ali nesrečnik si ni upal več pogledati na ponočno nebo in menil je, da ga preganja božja kazen. Hitel je dalje, šibile so se mu noge, in neizmerno težko se mu je dozdevalo breme ob rami. Imel je občutke, kakor bi ga to breme v zemljo tiščalo in tiščalo, in imel je tudi občutke, kakor da sta mu nogi že deloma v zemljo zabiti. Tedaj ga je hotela zapuščati zavest, tolklo mu je po glavi, in slabost mu je obšla srce. Hipoma pa je na prsih pod ramo, kjer je nosil brata, občutil dih gorke sape. Njemu vsaj se je dozdevalo tako, in z roko je segel pod svoje breme, ravno tja, kjer mu je prišla poprej gorkota do telesa. Posegel je v gorko mokrino, in kakor bi ga piknila strupena kača, odmaknil je

roko: bila je zdaj rudeča in s krvjo bratovo oblita! Tedaj je vedel, da ga ne smé preobdati slabost, ker bi sicer ne mogel rešiti brata, če je bilo morda še kaj življenja v njem. Mrzel pot mu je stopil na čelo, razbistrili so se mu možgani in bilo mu je, kakor bi se bila črna preproga, pred njim viseča, pretrgala od vrha do tal. Okolica je ležala pred njim v večji svetlobi in opazil je, da je došel do prvih koč. Pred njim je čepela domača vas, kup slabih lesenih koč, katere so se v luninem svitu še bolj uboge videle. V tistem hipu je mesec na nebu priveslal izza sivega oblaka.

Nikjer ni bilo opaziti luči. Vaščani so že spali vsi, in čuti ni bilo glasu. Lezel je strahotno mimo hiš ter se skrival v senco pri stenah. Zavil je okrog cerkve in pred sabo je imel zdanje očino domovanje, nekdanjo poljansko mežnarijo, ki je stala sredi vasi. O njej ni zdaj ostanka, samo v ustnem sporočilu še živi in stari ljudje pripovedujejo, da so nekdanj v mladosti čuli praviti, da je na mestu, kjer je bil že takrat zelen vrt, stala poprejšnja mežnarija.

Pred leseno steno te mežnarije je odložil Jurij Kosem svojo pezo v hladno travo. Potem pa se je pritihtapil do malega okna, ki je bilo razsvetljeno. V nizki sobi je tlela trska pri peči. Iskre so padale od nje in dim se je vlekel proti črnemu stropu. V kotu okrog mize so sloneli mlajši bratje ter molili. Najmlajša deklica z rumenimi lasmi je položila glavico po mizi ter spala. Med molitvijo je bila zadremala. Srce se mu je vnelo, in v ognjeviti ljubezni je hotel objeti to družbico, s katero so ga nekdanj sklepale tako tesne vezi. Ali kje so bili zdaj tisti časi! Pri peči je slonel tisti, ki je vsa ta bitja rodil, in pleša se mu je svetila iz teme. S hripavim, ostrim glasom je molil. In temu pri oknu so zadonele na uho kakor trombe glas besede starčeve molitve:

„Molimo še očenaš, da bi gospod Bog odvrnil to pohujšanje, in pokončal odpadnika Jurija, ki je bil nekdanj vaš brat in moj sin! Oče naš . . .“ In z ostrim glasom in z gorečim naglašanjem je molil svete besede, in otroci okrog mize so molili za njim ter pobožno sklepali roke. In tudi rumenolasa glavica se je prebudila ter se dvignila z mize in rudeča usteca so zaspano govorila: „In pokončal odpadnika Jurija! Oče naš . . .“

Tisti pa, kateremu so izmoliti hoteli pokončanje, padel je zunaj po zemlji kakor posekan hrast, in ruval je travo z ruše in v hladno prst je ječal. Potem pa se je vzdignil ter planil tja v noč.

III.

Po tem dogodku so pretekli skoro trije tedni. Škof Joannes je bil zapustil že zdavna dolino, in vitez Hohenburg je sedel zopet na gradu v Loki ter koval zopet naklepe proti luteranom. Na Visokem je ostalo nekoliko grajskih hlapcev, in po pogorji so se potikali in lovili predikanta Jurija Kosma, ki je hotel umoriti svojega brata ter z oboroženim spremstvom napasti še celó škofa, ki je prenočeval na Visokem. Bila je ta vojaščina divje narave, in po gorjanskih kočah so gospodarili ter revnim kmetičem jemali ubožno imetje, češ, da so tako vsi skrivni luterani, in da naj torej plačujejo. Kjer se je prikazala ta tolpa, zapirale so se vrata, in hipoma je hotel vsak dober katolik biti in luterani so svoje mišljenje potiskali v najskrivnejši kot temne duše ter goreče prihajali h katoliški službi božji.

Bilo je torej kake tri tedne po škofovem odhodu. Prijazen jesenski dan je bil, in za ta pozni čas je solnce skoro premočno pripekalo. Bila je tudi nedelja in prazničen mir je vladal nad zapuščeno vasjo. Tisto jutro se je stregla sveta maša pri Materi Božji na Gori v poljanski podružnici, stoječi visoko na hribu. Maščevalo se je v čast Mariji; zatorej je bilo skoro vse na Gori, hoteč tako kazati gorečnost do Božje porodnice, katero so se luterani branili čestiti. Zaprte so bile kočje po vasi, in samo tu in tam je sedela stara ženica na solnci. Vas poljanska je štela tedaj kakih dvajset lesenih hišic, stoječih v bregu nad malim potokom, ki mu pravijo Lovčivnica. Ta potok teče dan danes v ravni črti skozi vas, tedaj pa je, stopivši med prva poslopja, napravljajl precejšen ovinek ter se pri vходу v vas držal tesno pri bregu. Skoro sredi vasi jo je zavil povprek ter se tik cerkve zopet v ravno črto zasukal. Na omenjenem ovinku je stala nekđaj mežnarija; bilo je to, kakor rečeno, leseno poslopje, postavljeno na nizek temeljni zid. Na strani, proti potoku obrnena, vodil je ob steni lesen hodnik, kakor se taki hodniki še zdaj opazujejo pri starih kočah.

Po vasi je prikorakala tisto dopoludne četa grajskih hlapcev. Pod kositarskimi čeladami so se potili in žeja jih je mučila. Vse jutro so lazili po grmovji ter ohali za predikantom. Z brezvspešnega pota so se vračali ter stopili v vas z namenom, poiskati si kaj živeža. Na čelu predrzni tej vojaščini je stopal mož, katerega že poznamo. Bil je to tisti jednooki pešec, ki je Jurija Kosma pahnil v vodo. Zapuščena vas je vzbudila takoj slabo voljo v poštenjaku.

Z mečem, ki ga je stopivši med hiše izdrl, sekal je po zraku ter dejal jezno:

„Vsa vrata so zaprta, nikjer se ne kadi izpod strehe in hudič ve, da sem lačen, kakor bi se bil štirideset dnij postil!“

Začule so se nemške, laške in slovenske kletve. Vsa družba je klela.

In jednooki je zopet sekal po zraku.

Obstali so pred starko, ki se je grela na solnci. Ni dvignila obraza, ko so pričeli kričati na njo. Jednooki je pristopil ter jej položil roke na glavo; še le tedaj je dvignila pogled proti njim in dejala z dobrovoljnim smehom: „Devetdeset let sem stara, devetdeset!“

Vpili so, da naj pove, kje so vaščani, da je vas tako prazna, ali ničesar niso spravili iz nje, nego: devetdeset let sem stara, devetdeset. Pustili so jo konečno v miru ter stopali dalje po vasi. Hudozna usoda je privabila v tistem hipu mladega petelina izza ogla. Nenavaden hrup je vzbudil radovednost v njem; obstal je na oglu, sukal glavico ter bistro pogledaval zdaj s tem, zdaj z onim očescem po železnih možeh. V jedinem očesu se je zaiskrila radost surovemu vojščaku, lahno in brez zračnega šuma je povzdignil ostro orožje, katero se je potem zvižgaje zabliskalo ter s prečudno spretnostjo odbilo glavico radovedni živali.

„Nekaj bo vender le!“ tulil je četi vodnik briše meč ob zeleno rušo pri poti. Vsi drugi pa so s strastjo planili po zadetem petelinu, ki je s perutami krčevito bil po zemlji, nekolikokrat se preobrnil ter mrtev obležal. Takoj je izginil v vojaško bisago.

„Ali nisi pravil, Jaka, da prebiva tu nekovo luteransko prasè pri polnem koritu?“ vprašal je jednooki potem, ko se je bil pomiril hrup, prouzročen po petelinovem obglavljenji. „Nekakov Čudež, dejal si?“

Oglasil se je naš znanec, Pešarjev Jaka: „Čudè mu pravijo, ne Čudež! Ali svoje ostroge ti zastavim, da sedi mož na polnih vrečicah, in marsikak beneški cekin se dolgočasi pod njegovo streho, samo Bog ve, kje. Če mu prerijemo klet, prišlo bo kaj na dan, prišlo!“

In Jaka je stopal pri tem tako trdo, da so mu velikanske ostroge mogočno rožljale ob nogah.

„Santa Maria!“ razvnel se je jednooki, „in ti praviš, da je ta človek luteran?“

„Lazil je pač za Kupljenikom, in tudi s Kosmovim Jurijem so ga videli v pogorji,“ odgovoril je Jaka.

„Santa Trinidad!“ zakričal je oni ter lomil španščino. „Dobro, da ni katoličan! A kje je to zlato gnezdo? Že davno bi je bili morali izprazniti!“

Čude je bil tedaj premožen vaščan. Njegova hiša je stala v bregu nasproti mežnariji. Potok je tekel vmes, in šibka brv je držala ravno na tem mestu čez njega. Tudi ta kočja je bila vestno zaprta, ali lehán dim vijoč se izpod strehe je pričal, da niso vsi prebivalci z doma. Pred zatvorenimi vrati je obstalo oboroženo krdelo. Jednooki je potolkel z mečevim ročajem po vratih.

„Senjor Čudež,“ kričal je pri tem, „prijatelji Vas iščejo. Dobri prijatelji, carramba!“

Nikdo se ni oglasil iz kočje.

„Kaj, ti nečeš odpreti?“ jezil se je vojak, „a vender smo voljni s teboj Lutra moliti! — Odprimo si sami!“

S helebardami in meči so izpodnesli slaba vrata ter s hrupom in krikom vlomili v vežo.

Nekaj časa so se čuli sami koraki po stopnicah navzgor hitečih. Potem je zatulil nekdo in zazvenelo je orožje. V tistem hipu je prihitela zadaj iz hiše plaha deklica ter jokaje letela po dvorišči proti brvi. Pri tej se je ustavila ter klicala: „Oče! oče!“

Ta čas se je prikazal pri sprednjih vratih naš jednooki znanec. Ječal je in roko je tiščal na globoko rano, katero je iztaknil v koči. Kri mu je lila po obleki ter v lužah ostajala za njim, ko se je opotekal po planu proti vodi.

„Madonna!“ kričal je, „da je moral ravno mene zadeti ta pes! Madonna santa, zadel me je do živega!“

„In žejen bom moral umreti!“ je vzdihnil. S kalnimi očmi se je vlekel proti potoku. Dospevslega na prod so zapustile moči, in padel je na trebuh po zemlji ter obležal. Tedaj je prišla zadaj iz hiše še druga osoba. Bil je starec, s sivimi lasmi, ali ostrega pogleda. Klical je prokletstvo na svoje proganjalce ter pestil levo roko. V desnici pa je držal dolg meč, od katerega so padale rudeče kaplje! Z zobmi je škripal, korakajoč proti brvi ter zdaj in zdaj obstajal in s svetopisemskimi zabavljicami obsuval svoje napastnike. Prekorail je s svojo hčerjo tanko brv. Tudi vojaki so prihrumeli na dan ter kričali in kleli. Spustili so se v tek proti brvi. Ali v tistem hipu je posegla višja moč med preganjane in proganjalce!

(Konec prihodnjič.)

Vita vitae meae.

Zgodovinska podoba. Spisal dr. Ivan Tavčar.

III.

(Konec.)

Vtrenutku je nastala skoro ponočna tema in črni oblaki so prepregli čez in čez nebá obok. Zatulil je vihar in bliskoma napolnil vso dolino z grozonosnimi svojimi močmi. Skoro do tal je vil vrhove drevesom, da so bolestno ječala debela. Odkrival je strehe pri kočah ter vil v visocih stebrih prah proti višinam. Po zraku je mrgolelo listja in slame, vmes pa so frfotale plahe ptice ter v svojem strahu razbijale si glave ob stenah in deblih. Po cerkvenih oknih se je nabralo vse črno perutnine; koprneči golobje in predrzne vrane so se pritiskale k zidu, in če je viharja šum utihnil, zadonelo je otožno kričanje preplašenih ptic.

Pretrgali so se črni oblaki, in takoj se je izpremenilo obnebje v žareče žrelo, ki je metalo iz sebe gorečih strel na stotine. Dol in goro je pretresal grom, in do osrčja je trepetala zemlja pod neskončnimi udarci razburjenega neba. Vlila se je ploha, ter vsula toča, ki je takoj oklestila drevje. Struga v potoku se je v hipu napolnila; rumeni valovi so odpluli onemoglega vojaka na prođu, odnesli brv, in kmalu sezali do hiš, v breg odmaknenih. Že je donašala voda različna orodja, lesovja, oblačila, in pri cerkvenih stopnicah se je ujelo napeto truplo mrtvega živinčeta, ki se je Bog ve kje pod goró na paši zajele vodovja. In še vedno je lilo iz oblakov, in voda je narastala više in više. Vmes je divjal grom in strele so švigale. Staro lipo sredi vasi je razkrojil blisk, da se je vzdignila iz korenin ter padla po vodi. Okrog nje so pričeli valovi neutrudljivo svoje delovanje, in kmalu so jo drvili s sabo. Po opravljeni sveti maši je hitela pobožna četa z Gore. Ali kamor koli so se obračali pogledi, — povsod se je kazalo jezero v dolu, in izmed umazane vode so se videle kočé kakor mali črni otoki. To je bila največja povodenj, o kateri ve pripovedovati poljanski spomin.

IV.

Stari Čudè je stopil s svojo hčerjo v mežnarijo. Sovražil je to poslopje in sovražil tudi stanovalce v njem. Ali danes je moral iskati zavetja pod katoliško to streho, ker so mu vsako drugo pot zapirale togotne vode! Pri vežnem pragu je obstal ter brez groze zrl v razburjeno prirodo.

„Bog je nama priskočil v pomoč!“ vzkliknil je, — „ter z vodami pokončal Egipčane, ki so preganjali božje hlapce!“ In z živo zadovoljnostjo je opazoval ranjenega vojaka pri vodi.

„Potisnil sem mu železo do živega!“ dejal je radostno. „In zdaj ne more vstati!“

„Vzela ga bo voda,“ izpregovorilo je dekle. „Ali bi se mu ne moglo pomagati?“

„Pomagati?“ zatogotil se je starec, „ali misliš, da bi Bog ne bil mogel pomagati, če je hotel izvleči onemogle Egipčane iz morja! Pa Bog ni hotel, in hvala mu, če pokonča tudi tega grešnika!“

Mrzla voda, ki mu je pluskala okrog telesa, povrnila je zavest ranjenemu vojaku. Počasi se je poskušal vzpeti ter s kalnimi pogledi obračal se po svojih tovariših. Ali ti so bili že davno odrinili ter pobegnili v breg in pustili njega brez pomoči. Zavedel se je nevarnosti in postavil se konečno na slabotne noge. Pripodila pa se je silnejša voda ter mu izpodnesla stopalo. Z rokami je mahal po zraku, potem pa se zvrnil v hladni grob, ki se je za večno zaprl nad njim.

„Zdaj je izginil v peklenški prepad!“ vpil je starec v veži. „Poglej, dekle, mogočno božjo roko! Hotel je pravičnega Jurija potisniti v jamo, v kateri se je zdaj sam zadušil! Aleluja! Da bi tako poginili vsi papisti!“

Odprl je vrata iz veže ter stopil v nizko sobo. Tu je sedel pri mizi Carolus Kosem. Pred njim je ležala knjiga, ali njemu je bil zatisnil nedeljski mir trudne oči, da je zadremal. Slonel je ob steni ter spal v sredi viharjev. Na bledem obrazu so se mu kazale še vedno črte tistih bolečin, in roka, katero je bil položil po mizi, bila je suha in drobna kakor otrokova. Tisti pa, ki mu je s smrtonosnim orožjem hotel pokončati življenje, stal je zdaj pred njim in brez usmiljenja zrl mu na upadlo lice in na globoko pod čelo vdrte oči.

„Prebudi se, čestilec Balov!“ zakričal je v luteranski svoji ošabnosti ter treščil meč po mizi, da je zažvenketalo po vsej sobi. Pre-

budil se je mladenič ter prestrašen skušal vstati izza mize. Zapustile pa so ga onemogle moči in zgrudil se je na klop. Trudni pogledi so se mu uprli na orožje, ležeče pred njim.

„Meč je krvav!“ izpregovoril je tiho.

„Da! da!“ odgovoril je oni, „orožje svetega evangelija je to, in danes se ni prvič napilo krivoverske krvi!“ Glasno se je smijal ter sovražno gledal na bolnika pred sabo. Tudi letá je dvignil oči proti njemu, in zrla sta si nekaj časa oko v oko.

„Videl sem Vas že nekje?“ vprašal je Carolus.

„Resnica je to in tudi ta meč je napravljaj že znanje nekda s tvojimi rebri, mladi papist!“

„Bilo je tisto noč!“ in Carolus je šinil kvišku. Strast mu je ujačila telo.

„Tisto noč!“

„In Vaše orožje je to?“

„Moje!“

„In Vi ste je zasadili v mé!“

„Jaz!“

„Hvala božji Porodnici! in jaz sem živel v veri, da je hotel umoriti brat svojega brata! Koliko stoterno mi je zdaj sveti Odrešenik poplačal vse prebite bolečine!“ Solze so se mu vlile z očij in sklenil je roke ter pričel moliti. Zunaj pa sta tedaj razsajala grom in blisk, in na mala okna se je vsipal dež z vso silo.

„Ta moli k Materi božji!“ izpregovoril je starec zaničljivo, „in vsa vas je lezla na goro, da slini usta okrog malika! Ali Bog svetega evangelija je poslal zdaj svoj ogenj na to vas, in obdal jo je s svojimi vodami ter prihitel na pomoč služabnikom svetega evangelija!“

„Bog pošilja nevihte na pravične in krivične!“ odgovoril je Carolus mirno. „Rana, ki me še zdaj skeli, ohladila je strasti v meni in v svoji boleznj sem premišljeval ter si dejal: če je hotel naš Gospod in zapovednik z orožjem širiti svoje večne resnice, opasal bi se bil z mečem ter se obdal z oklepom božje-človeško telo! Ali hodil je brez kopja okrog in bosonog! Za tega delj Vas vprašam: čemu hodite na mé z mečem, ako hočete braniti krive nauke krivega pre-roka, Martina Lutra?“

„Kako ponižno govori zdaj ta sraka!“ odgovoril je oni, „zdaj, ko so mi ga dale nebesa v moje roke! Ali kako mi odgovarjaš na to

lé, mladi Antikrist? Poglej, oboroženi hlapci loškega morilca so planili ravnokar v ubogo mojo kočo. Prišli so sredi prazničnega miru ter hlepeli po mojem posvetnem imetju, katero sem vedno pripravljen darovati svetemu evangeliju! Ulomili so mi vrata ter mi kratili sveto hrano, ki sem jo ravno tedaj jemal iz knjige Lutrove. Kaj praviš ti o tem? In zapreti sem moral sveto knjigo ter jo z mečem braniti od krvoločnih Filistejcev. In Bog je dal moč mojemu meču, da je postal v grozo Filistejcem. In če si pogledal ravnokar čez okno, videl bi bil, kako so odnesle vode grešnika, kateremu sem vsekal globoko rano! Ali končno sem vendar omagal v silnem boji, in s svojim otrokom pobegnil iz svoje hiše. Oboroženi hlapci za mano! Ali Gospod, ki nam je dal čisti evangelij, videl je stiske svojih služabnikov, in dejal je svojim oblakom: izlijte se! in svojim strelam: spustite se na Filistejce! Kaj praviš ti k temu? Oblaki so se hipoma izlili ter napravili med mano in preganjalci mogočno reko, pred katero so s težavo pobegnili v breg. A jednega iz njih so pogoltnili valovi, da se je nažrl mlake do smrti. Jaz pa sem se otél v to zavetje ter upam, da bodem še dolgo živel ter tudi v teh pregrešnih krajih doživel zmago svetega evangelija! Vidiš torej, da so božje nevihte nam v rešitev, vam peklenkim papistom pa v pogubo! Kaj praviš ti k temu?“

Ponosno je govoril, ali — ravno tedaj je zadonel po sobi pok, kakor bi se bil sprožil strel. Majal se je strop tja in sem; na steni viseča podoba je padla s svojega mesta, in s sklednika posoda je tleskala po deskah. Vsa soba se je zibala nekaj hipov gori in doli, umirila se za trenutek, potem pa se zavila tako, da je zadnji del prišel na sprednje mesto.

„Hišo je vzdignilo!“ zaječal je starec in takoj mu je izginila kri z obraza. Nekaj časa so molčali vsi, potem pa so hiteli v vežo, na hodnik. Bila je resnica — že so plavali po vodi, zdaj še počasi, ali bliže in bliže so prihajali k šumečemu strženu. Koča se je zavila jedenkrat, dvakrat na okrog, potem pa jo je potegnila razljučena struga k sebi in jadrno so pluli mimo koč, mimo cerkve iz vasi. Povsod so šumeli valovi okrog sten, okrog dreves ter sezali do krajev, kjer vode človeška pamet nikdar pomnila ni. Ali še vedno je lilo.

Mežnarija je plula dalje. Na hodniku je stala zapuščena družba, ter zrla v obupu na rešilni breg, ki je bil tako blizu, in vendar tako

daleč. Na bregu je stalo nekaj osob. Kričale so, ali ti na vodi niso čuli ničesar. Še vedno se je bliskalo in grom je bučal.

Tu je kazala vrba dolgo vejevje iz vode. Pluli so mimo, in starec se je sklonil ter krčevito pograbil po zeleni veji. Napenjal je vse moči ali niti za trenutek ni ustavil čudne ladje. Iz onemoglih rok iztrgala se mu je veja in valovi so jih podili dalje. Dvignil je roki proti nebu — kri mu je kapala od njih. Ranilo ga je vrbovje. Tam, kjer se izliva Ločivnica v reko, pluskalo je po zelenih travnikih širno jezero. Reka je drvila svoja vodovja s tako silo mimo, da se potok v njo izliti ni mogel, izstopil je iz struge na obe strani ter stopil na vrtove. Tu je obstala kočica ter napravljala z verjem velikanske kroge.

Zapuščena trojica je šla v sobo, pogled na neskončne vode jih je polnil z obupom. Med zibajočimi stenami so sedeli, molčé, in s smrtno grozo v duši.

„Umreti bo treba, Anica!“ zastokal je starec. Dekle je jokalo.

„In jaz nisem izpovedan!“ vzdihoval je mladenič. Tu je pod klopjo nekaj škrblo, tu, tam, in tu zopet! Šumljanje se je čulo, kakor je izviraje napravlja studenec. Iz kota se je privilo kakor kača, in takoj se je napravila sredi sobe črna, prašna luža. Tudi na družih straneh je prihitelo na dan ter se vilo po deskah.

„Potopili se bomo!“ In nesrečniki so hiteli iz sobe, po veži je stala že tudi voda, in napravljala je nemir okrog ognjišča. Po stopnicah so pobegnili pod streho, kjer je bilo temačno in zaduhlo. Od zgoraj so opazovali, kako je stopala voda više in više. Že je zakrivala nekaj stopnic, in kuhinsko orodje se je gonilo po njej.

„Tudi tu sem bo prišla!“ izpregovoril je Carolus. „In kaj po tem?“

„Potem — potem moramo na streho! Vsaj jaz nečem utoniti kakor maček!“ In stari luteran se je plazil po temnem prostoru okrog, ali ni ga bilo orodja, s katerim bi bil predrl streho.

„Meč!“ Pozabil ga je bil na mizi. Takoj se je drvil po stopnicah navzdol. Ona dva pod streho sta čula, kako je bredel vodo v veži. Povrnil se je z orožjem, premočen do trebuha. Pričel je sekati in bosti v slamnato streho, da se je takoj zavil v meglo sajnatega prahu. Kmalu si je izsekal izhod na streho. Zasvetilo se je, in dež je pričel pršati na zaboje in drugo podstrešno ropotijo. Ali starec je pulil slamo, zlezal na streho ter konečno pripulil se do njenega vrha. Ali še vedno je lilo izpod neba in povodenj se je širila in širila.

Koča se je pogreznila do ostrešja in ko je konečno ponehalo deževati, gledala je samo še streha iz vršine. Na njej pa so čepeli naši nesrečni znanci ter pričakovali, da jih bode zdaj in zdaj pogoltnila reka. Pripravljali so se na smrt, kateri jim ni bilo oditi.

„To ste zakrivili vi papisti, ki preganjate služabnike svetega evangelija!“ srdil se je starec ter sopel v otrpnele roke. Brila je mrzla sapa.

„To ste zakrivili luterani!“ odgovoril je takoj Carolus, „ki razdirate po teh krajih sveto vero! Ali sodbo prepuščam Bogu, ki nas vsak trenutek pokliče pred sodni svoj stol!“ pristavil je mirno. „Ako ne morem izpreobrniti tebe, veseli se moja duša, da sem spravil na pravo pot vsaj tvojo hčer.“

„Mojo Anico?“ vpraša dvoječe luteran.

„Da! Bolan sem bil in na hodnik domače hiše sem prihajal na solnce. In če sem bil sam domá — prišla je časih vaša Anica. Poprej sva se že poznala!“

Tu se je napel obraz Čudetu.

„Moja hči! K tebi?“ Hripavo je govoril in s krvjo zatekle oči so mu stopile izpod čela.

„In je prišla časih k meni“, nadaljeval je oni, „in pogovarjala sva se, kako je bilo nekdanj.“

„Ali je to vse? Ali jej nisi trosil krive vere v nespametno dušo?“

Oko mladeničevo se je uprlo s ponosom na dekleta, topeče se v solzah.

„Moja vera je tudi njena! Dolžnost mi je bila, da sem jo privedel na pot odrešenja, po kateri so hodile naše matere in naših mater matere!“

„Bodi proklet za to delo!“ In starec se je penil v srdu. Silna hudobija mu je sikala iz očij po mladeniči. Misel maščevalna prešinila mu je možgane in togotno je izpregovoril: „Tvoja mati! Ha! ha! Ali še tega ne veš, da je dolgo let pred svojo smrtjo lazila za Kupljenikom, da je umrla zvesta služabnica svetega evangelija!“

„Moja mati — luteranka!“ Kakor blisk se je postavil kvišku. S kalnimi pogledi je premeril vodovje, iztegnil roki proti nebu ter vzdihnil:

„Mors, vita vitae meae!“

Omahnil je kakor posekano drevo, padel po strehi navzdol ter izginil v vodi. V hipu se je zgodilo vse to. — Popihala pa je tedaj

sapa ter potisnila kočo v reko, da je plula dalje. Na strehi pa sta sedela oče in hči. Starec je govoril sam s seboj. Ugasnil mu je ogenj v pogledih. Smrtna groza in pa zavest, da je z besedami, ki niso bile resnične, pokončal tuje življenje, potrli sta mu dušo ter mu zmedli njene moči.

Usahnilo je zopet vodovje. Pod robom v Kotu obtičala je kočica v pesku na progu. Z njene strehe so morali s silo spraviti starega moža, ki je v blaznosti preživel še nekaj let potem.

Plemiči Kosmovi so že davno izmrli. In če bi najstarejše poljanske krstne knjige ne pričale o njih, niti ne vedelo bi se sedaj, da so živeli kdaj! Tako je človeško življenje! Kakor list, ki ga strga vihar z veje ter ga zanese, Bog ve kam. Kdo povprašuje po njem? Blagor mu, komur je dano s tolažilno zavestjo umreti, da je smrt v resnici — življenje našega življenja!

Naše obzorje.

Spisal dr. Fr. J. Celestin.

VI.

(Dalje.)

Vse se lahko pretirava in tudi realizem ni izvzet: on n. pr. časih obliko, t. j. umetnost, preveč zanemarja, ali pa riše skoro samo slabe strani, t. j. pada v nasprotno slabost od one, s katero nam pretirani idealizem zida svoje gradove v oblakih.

Ta realizem v literaturi ni fotografija življenja, ampak njegova umetna slika in tolmač ob enem, on na realni podlagi teži za tem, da človek odstrani svoje slabosti in krivice ter kulturno napreduje: isti namen ima realizem tudi povsod drugod. Realizem mišlim si v obče precej tako kakor n. pr. Rodbertus-Jagetzow v pismu k A. Wagnerju (26. julija 1875) zahteva, da naj bode narodno gospodarstvo kot znanost realistično: „Realistično, pravim, naj bode, ali ne v tem zmislju realistično, da obseza samo sedanost z vso